

mf. 3896

10

1

XXIV

Томислав Отона Жупанчића

**ПОВОДОМ ЈЕДНЕ ЗБИРКЕ ПЕСАМА ОТОНА
ЖУПАНЧИЋА*)**

Има један занимљив синтактички детаљ код лиричара плахе, хероичне мушкости: то је упитан облик; најнепосреднији облик за изазивање, иронију, побуну, испољавање ауторитета, откривање да је одговор знан. Шеле, у недовршеној једној поеми о хероичним личностима, одједном баца питање: Then, what is life? J cried.¹⁾ Хелдерлин, поет тамних крила, даје израза грандиозном изазивању: Wo bist du, Licht?²⁾ Леопарди, који је увек спајао јадиковку са ребелством, пита на начин нечујног револвера: Dunque morir bisogna?³⁾

И код Жупанчића налазимо на многим угаоним местима упитни облик:

Kdo si, ki rad bi kupil narod moj?

Kam ste napravili pismo?

Kam potajili besedo?

*

Kje je tujina tak daljna da nisem joj gost?

*

Grobovi... kaj hočete od nas?

*

Kdo pristni kov moža razbira od potvar?

*

Čigova Indija? Komu Bagdad?

*

Та угаона места и та питања јасно одају која је област великим делом област мисли и осећаја песникових. Завичај, народ, језик; надмоћ природе над човеком; политика света; питање »роконсу можа«, то јест, мушкарца исправног; питање духа који је »genij ne za luksuz a za potrebo;« питање срца какво једва да,

*) Oton Župančič, P e s m e — sabrao i srediо Tone Potokar — Luča biblioteka Zadruga proflesorskog društva.

1) Па шта је онда живот? викнух ја

2) Где си, светлости?

3) Дакле се умрети мора?

је захтевао који лиричар до Жупанчића, срца које зна најтананије снове о слапу, планини, мртој драгој, мртвом песнику, и које »гњевом дубоко заливено лаје у прсима човека«.

Жупанчић је хероичан тип песника. Пун кипећих енергија, он се првобитно даје животу општости, па тек онда животу своме и свом нагону уметника. Поезија његова, то није пре свега низ песама, него је пре свега једна непрекидна радња душе. Не спасавају и не држе народе пре свега песме, него пре свега поетска енергија оних песника који су и љубавници и борци овог света. Те поетске енергије теже у првом реду општости, јер је општост бесмртна, и њој једино вреди да човек остави реч и дело.

Можда пола и пола, можда мање од пола пише Жупанчић личну поезију. И, док у неличној својој поезији има не само убеђења и циљеве, него има завете и догме, личну поезију казује тихо и у мало строфа, пише је уздржано, с кријењем се исповеда, често сасвим ућути и само што маше нечим из великих даљина симбола. Има у тим његовим песмама и уобичајених поетских објеката, али нема уобичајене романтике. Ту су облаци, река, цвет, девојчица, плахи коњи, али личност је негде на крају Ариадниног концца, а отле дотле опет само једно — питање.

Hej oblaki preko Polja — kam?
Kam je, reka, tebe volja — kam?
Rado bi u daljavo drevje,
cvetlje, listje raz vejevje — kam?

Deblica po strani poti — kam?
Krilo, ruta kot peroti — kam?
Konji splašeni z vetrovi,
in na konjih mladi dnovi — kam?

Ако је о младој невести и женику реч, они су ту, али све некако прелази у песму о ливењу и падању слапа. Ако проста девојка, наслоњена на плот, тужи за драганом у Америци, то је овијено једном од најсублимнијих визија за које поезија уопште зна. Брезовик, месец, бели коњи, на сваком коњу вила, и свакој вили детенце у крилу; то су нерођена деца, на грудма које немају млека; чежња те деце је чежња за материнством. Или надахнуте љубавне строфе о драгој, и одједном

... spomnil sem še, da je davno ni,
da vejer ji čez daljni grob šumi.

Али ни у најтананијој поезији младости и љубави Жупанчић не дели реакције мозга, духа, тела, јер се оне у стварности никада не деле. Снажна је песма о телима у којима се »гуша клица са клицом о право првородства,« о вољност да што пре послуша природу. Отуда код Жупанчића и тип ведре, скоро народне љубавне песме, где је љубав мало раскалашности живаца и мало весеља телу, а жена није ни највећи понос ни највећи

крст. Понекад се о заљубљенима говори с малицијом неке басне.

Кад би се сакупило уједно све оно што је Жупанчић испевао завичају, браћи и словенским покрајинама у туђој држави, исељеницима, разним тешким работницима на земљи и под земљом и по фабрикама, изашао би скоро народни еп; и излази уједно врста продужене поеме о данашњем Прометеју, који није онај Есхилов што се с боговима гризао, ни онај Шелејев што рајем спаја небо и земљу, него је борац за достојанство људи у раду и друштву, онај који умом и срцем хоће да свет овај не буде више појам сраман.

Један француски песник је у своје време с радошћу писао: да шар земљин постаје све мањи у шаци цивилизације; да човека бродоломника на свакој обали чека цивилизација. Ми данас знамо да је та шака цивилизације заједно са шаром земљиним стиснула и погодности егзистенције; знамо да исељенике Словенце чека на обали, сигурније но раније, ако не глад, а онова рупа рудника или пакао ливница.

Међутим, ништа на овом свету не би било кадро да учини насиље јасној свести Жупанчићевој, па ни бол завичајни. Истина, Хамбург је страшна тачка на земљином шару, и дао је тај Хамбург жилу и тон чувеној песми Жупанчићевој Душа, али зна песник такође да у грудма човека живи једна дивљина која бежи од домаћег. Васелена зове човека; и он неодољиво срља у непознато, хладно, туђе, непријатељско.

Страдање је у овом свету вечно зато што су узроци страдања вечни, а ти су узроци напола у спољњем свету а напола у човеку. На сваког појединог који учини напор и дигне се, долази истовремено један који пада; на сваких неколико долази по један снажан син горе и шуме који мора у Америку;

pa so sreca liha in močna —
njihov ponos je brez besed.
pa so možje —
kot da se niso rodili iz matere,
kot da goram se iz bokov izvil: so:
morajo v svet, in tujina se diči
z deli njihovih rok...

а на сваког таквог долази по један кога тајанствене, па и зле енергије вуку у даљину, говоре да

blizu je daleč in daleč je blizu,
svetovi na enem nanizani nizu

и он у вечно човечном нагону номада и варвара полази траговима ко зна којих својих порекла, сели у пропаст, носи душу и руке своје ко зна чијој култури.

Песник, зато, нити осуђује нити прашта — обоје је охоло и лицемерно — него пева оно што неће притиснути никога ни у домовини ни у туђини; воли више не знати сигурно докле су

uzgoda,

границе домовине, него проклињати; више воли ~~често~~ ^{неод} неодређено огорчење него уско ~~својим~~ ^{својим} огорчење. Читамо у лепим стиховима из Dume:

Kje domovina si? Ali na poljih teh?
Še pod Triglavom, okrog Karavank?
Ali do plavših si, ali po rudnikah?
Tu? Preko morja? In ni ti meja?

Зато што је Жупанчић песник са позивом и у животу, не само у уметности, његове песме чине, прво, органску целину, и, друго, оне су, као и живот, експерименталне, оне раде, пробијају, доказују. Има у тој поезији, и кад је мислена и кад је осећајна, једна евиденција која је евиденција науке и филозофије. Свака песма је као довршена чврста одлука. Ништа није сањиво нити у безобличју малаксало. Кроз целину поезије пробија се кичма која енергију диже. И у индивидуалним Жупанчићевим песмама апсорбовано је оно што је однос људи и земље, људи и друштва. Двоје драгих су можда сан, али су и тада проблем заједнице.

Значајно је, например, да овај чисти лиричар не пева много самоћу. Самоћа је апс из којег треба често излазити на јасну светлост, и међу оне безбројне скромне егзистенције и дела која рађају све и држе све. Другим песницима самоћа дочарава фантазије и моћи младости. Жупанчић је најмлађи када је у асени, а одасуд надире у његов индивидуални хоризонт оно што треба познати, чему се ваља одупрети, чему треба помоћи, чему се треба у заједници с људима дивити. Циганин Жупанчићев се растужује само сваке суботе, и иде у самоћу монолога само после треће чаше вина. У самоћи се не остаје увек добар, ни храбар.

Због тога што су делови целине, већина Жупанчићевих песама почиње одмах са одређеним акцентом; почиње као пролог испред завесе иза које је све спремно. А довршава се мало те не свака Жупанчићева песма као један дуго премишљани и најзад дефинитивно речени тестамент. Вољена или невољена истина, али истина, и зато се мора држати и мора извршити. Највиши ступањ, али до њега се пело преко ступњева, и зато се ти ступњеви морају прелазити. Постоје и постојаће и епиграми и бичеви, али је велика здравица песникова: "Ljubimo ti prokleti svet".

Форма поезије Жупанчићеве иде у уметничка савршенства: у смислу раскоши метричке, у смислу силе и новине језика, ритма, тона, стила. Језик Жупанчићев удивљује као ковина, звук, снага ознаке. Жупанчић је, мора бити, писац са великим лексикографским студијама; мислилац над именом ствари колико и над ствари. На многим чувеним песмама највећих књижевности осећа се понекад мало мртве шљаке од борбе са језиком и изразом. Жупанчићева песма је глатка, јединствена, здрава, као млада

змија или оштрица толеђанска. Већ типографски облик песме одаје ванредну архитектуру, ритам, партитуру звучења. Тај текст ходи, превија се и гибље; тањи се одједаред и као да у земљу пропада, па опет искаче, бујан; то говори и пева исто-времено; то зуји последњом честицом језика, као челик.

Стил Жупанчићев није толико реч, реченица, слика, колико је особити реализам његове лирике. Његове визије, његове мистичне фантазије (Sveti trije kralji), то су широка платна маште, али у суштини један стварни религиозни трен, или једна тренутна духовна жеља незнатног човека у планинској брв-нари. Велика астрална панорама планина словеначких изишла је сва из једне ~~и~~ стварне опсервације вертикалних облича и црта.

... v dalji planine!
 Tam zemlja je naša zakipela,
 zahrpenela, v nebo je hotela,
 v višino pognela se kot val...

Једна опсервација, један глаголски појам у четири вариације, свега! Из те исте реалне опсервације вертикалног стремљења међу горама, изашао је вероватно и ванредан стих над равним гробљем где лежи и драги друг Жупанчићев из младости, песник Мурн:

Spí car-ponos, spe misli do nebá...

Млади Китс, у једном писму, казао је и доста наивну и доста ингениозну мисао: «Поезија треба да буде велика, и дискретна.» Жупанчићева поезија завичају и људма велика је. На сваком зглобу мисли и осећаја јасно је да су то класични редови, ма шта, срећу или страдање, доносила будућност. Лична поезија Жупанчићева дискретна је до опорине, а по чисто уметничкој вредности није мања, ако није већа, од оне неличне.

Оно мало колебања, питања или сугестија које би пажљиви читалац можда смео Жупанчићу поменути, не може да изрекне, и престане у њих и веровати, докле год је нагнут над строфама песниковим. Докле су те строфе у духу и ушима читаоца, чини се непотребан и сваки напис о тој поезији. Човек би желео да Жупанчићу пружи један леп грозд или цвет, и да ћути.

~~Жупанчићев~~ Th.

*

Naslednja se
 G.C

наше, судбински славенско; зарана га навикава да ће живети у проблематичи
 малог и мучног народа. Сравниће Јупанчићеву збирку са ^{наслов} збирком енглеских пе-
 сема за децу. Како је енглеска нежност и метафоричка игра упрошћавама
 друштва но у нас! Енглези се труди да дете заклони од свих суровости живо-
 та, дочарава му живот на нађески начин. ~~Мали~~ ^{се} тако као да је све у
 свету начињено ~~за~~ ^{са} смеј^{ча}нуо благих и неопасних апсурда. Енглеска поезија
~~бесмисла~~ "Nonsense poetry", чувена је, и заиста је инте-
 ниозна да насмејава и забавља. Али у слух душе не оде од тих песмица баш
 кинта. Такву збирку песама енглеско дете врло брзо одбаши; поетска игра
 и жарка је плитка, и провири убрзо апсурд као такав. Јупанчић ~~се~~ ^{пише} поези-
 зију бесмисла ретко, ~~и онда на ивици~~ ^{и онда на ивици} оне славенске мудро-
 сти; да нема пале док макар мрза не очепиш, и да нема смеја који не би тре-
 бало напреме прекинути. Јупанчићева "енглеска" песма је о чину са једном
 новом, о саманом деду, коме ће, "кад стадо напасе, нога да израс'е". Иначе
 је низ Јупанчићевих мотива ^{богат}; свет дотинаја и ситуација је широк; театар
~~и смеј~~ ^{и смеј} ~~слика се~~ ^{и слика се} са ~~десним~~ ^{десним} хладним сенчевем. Кроз Јупанчићеве
 дечје песме светлуца права ^(депота) ^{поетска} у палата његовим пола је истина,
 а у тој половини истине пола је поезије. Нама се чини да је у ~~низ~~ ^{низ}у пес-
 мица дошло ~~напреме~~ ^{што} чини дечји живот: машта дечјих душа, несташлуци њи-
 хових темперамената, кале паузе кад се над дечји живот надвири оно што их
 чека као ~~биће~~ ^{биће} везана за уле, народ и судбину. Ту су "емпиричка" искуства
 малишана; ту прве загонетке виших категорија, ^{на пример, љубав} ~~дисциплина~~ са очевим сатом ~~и~~
~~сознаје~~ ^{сознаје}, на јавно прост и дубок начин, да ту "божји новачки" одбија-
 ју часове живота. Јављају се духовите индукције и дедукције ^{на пример} ~~на пример~~ дечјег
 "зашто?" Долазе прве слутње о дисциплинским мукама, ^{на пример} ~~на пример~~ писмо од заморског кра-
 ља са печатом и указом: да се мора "хитро заспати". Ту је и дивна лекција
 о раду и трпљењу и моћи савлађивања, тако упесмиена да је збила песма, она ~~која~~
^{која} ~~детету~~ ^{детету} ~~не~~ ^{не} бити поезија кроз цео живот до седих власи његових.

Ево је седам гладних година,
 ево је седам голих ливада,
 ево је седам суких кравица.

Седам пастирића ево нас;
 сад дебеле краве терамо,
 на пасти ливаде ходимо,
 чило у дружице свирамо.

Претрпили смо седам година;
 свих седам гладних година,
 свих седам голих ливада,
~~и сад седам суких кравица.~~

2 Ђупанчићева збирка за децу је оно што су и Ђупанчиће-

Urethane Catalyst